

**ԱԼ-ԲԱԼԱՋՈՒՐԻԻ «ԱԶՆՎԱԿԱՆՆԵՐԻ
ԾԱԳՈՒՄՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ» ԱՇԽԱՏՈՒԹՅԱՆ
ԽԱԲԱՐՆԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆՆ՝ ԸՍՏ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ
Ալիս Էլոյան¹**

DOI 10.46991/jos.2023.24.2.083

Ծագումնաբանությունն Արևելքի և Արևմուտքի շատ ժողովուրդների ավանդական մշակույթի կարևոր ոլորտներից է: Ծագումնաբանական գիտելիքը (nasab) հասուկ նշանակություն է ունեցել արաբների համար ոչ միայն նախախալամական և իսլամական ժամանակաշրջանում, այլև այն լայն տարածում ունի նաև ժամանակակից արաբական աշխարհում: Ծագումնաբանական երկերն արաբական ավանդական գրավոր մշակույթի հիմնական մասն են կազմում: Եվ ուշագրավ է տեքստաբանական վերլուծության ենթարկել IX դարի հայտնի պատմիչ Ահմադ իբն Յահյա իբն Ջաբիր ալ-Բալազուրիի՝ արաբամուսուլմանական ծագումնաբանական գիտության կարևորագույն երկի՝ «Գիրք ազնվականների ծագումնաբանության մասին» («Kitāb Ansāb al-Ashrāf») խաբարները: Սույն հոդվածում փորձ է արվում պատմահամեմատական, պատմավերլուծական, տիպաբանական և համադրական մեթոդներով՝ վեր հանել խաբարների խորքային առնչությունները, ինչպես նաև բնութագրել դրանցում առկա իմաստային գերակայություններն ըստ հաջորդայնության՝ առաջարկելով սեփական դասակարգումը: Սույն հոդվածի նպատակն է լուսաբանել խաբարների իմաստային և արժեքային, մշակութային շերտերը, որը կօգնի խաբարների համակողմանի և ամբողջական ընկալմանը պատմական համատեքստում:

¹ Ալիս Էլոյանը ԵՊՀ արաբագիտության ամբիոնի դոցենտ է, բ.գ.թ.: Էլ. փոստ՝ aliceloyan@ysu.am ORCID: 0009-0002-6463-6801:

Բանալի բառեր՝ խաբար, նասար, ծագում, ծագումնաբանական պատում, ազնվականություն (ալ-շարաֆ), արժեհամակարգ, նախնիների առաքինություններ:

Միջնադարյան արաբական արձակի կարևորագույն առանձնահատկությունը նրա հատվածական բնույթն (կազմությունն) է: Միջնադարյան արաբական տեքստերը, որպես կանոն, անմասնատելի պատում չեն, այլ բաժանվում են հարաբերականորեն մանր հատվածների, և դրանցից յուրաքանչյուրը նվիրված է մի առանձին իրադարձության, ասույթի, մտքի և այլնի²: Արաբական բանասիրական ավանդույթի և ժամանակակից արաբագիտության մեջ ընդունված գիտական սկզբունքների համաձայն, այդպիսի հատվածները, որոնք կազմում են արաբական միջնադարյան արձակ տեքստը, անվանվում են *խաբար*, (բառացի՝ «լուր», «հաղորդագրություն», «տեղեկատվություն»³:

Խաբարների դասակարգման և դրանց կառուցվածքի վերլուծության խնդիրներին է անդրադարձել, մասնավորապես, պրոֆ. Դ. Ա. Հովհաննիսյանը՝ իր մի շարք հոդվածներում⁴: Ըստ նրա՝ *խաբարը* նշանակում է «բանավոր արձակ պատում (մինչև VIII դ. կեսը՝ հիմնականում բանավոր), որը հաղորդում է տալիս որևիցե կարևոր իրադարձության վերաբերյալ կամ էլ տեղեկություններ է փոխանցում որևէ նշանավոր մարդու մասին»⁵, «... խաբարները անպայման իրական

² Sté u Микульский Д., Две версии биографии Ал-Хаджаджа б. Йсуфа (в Мурудж аз-Захаб <...>- Ал-Мас'уди и Китаб ал-Икд ал-Фарид Ибн Абд Раббихи- в сб. Восточное историческое источниковедение и специальные исторические дисциплины, вып. 5, Москва, 1997, стр. 84:

³ Rozenthal Fr., A History of Muslim Historiography, Leiden, 1968, p.66-69.

⁴ Sté u Оганесян Д., Хабар в культурном сознании доисламской и раннеисламской Аравии. Всесоюзная конференция по проблемам арабской культуры, М.: Наука, 1982; Хабар в культурном сознании общества доисламской и раннеисламской Аравии. - В кн. Проблемы арабской культуры, М.: Наука, 1987:

⁵ Sté u Оганесян Д., Книга поэзии и поэтов Ибн Кутайбы (828-889 гг.), Ереван, 1986., стр. 69:

հիմք ունեն, հաղորդում են իսկապես տեղի ունեցած իրադարձությունների մասին: Այստեղ հենց իրադարձությունն է ընդունվում իբրև պոմթետային կառույցի մանրագույն և անքակտելի միավորը»⁶: Ծագումնաբանական գիտելիքը՝ *նասաբբ*, սկզբնապես հանդես է եկել սինկրետիկ (չտարբերակված) վիճակում՝ խաբարի և պոեզիայի համատեքստում, սակայն VIII դ. վերջին և IX դ. սկզբին՝ գրի առնվելով պատմաժագումնաբանական երկերում, տարրորշվել է՝ վերածվելով գիտության առանձին ճյուղի՝ ծագումնաբանական գիտության (*ilm al-ansāb*): *Նասաբն*, առհասարակ, բնորոշվել է որպես համապարփակ մի գիտելիք, որն ընդգրկել է սովյալ շրջանի կամ ամբողջ արաբական աշխարհի ցեղային խմբերն ու ենթախմբերը, որոնցում խմբերի ու անհատների միջև ծագումնաբանական առնչությունները որոշվել են նախահայրերի անունների շարունակական շղթաներով:

Տեքստաբանական վերլուծությունները ցույց են տալիս, որ «նասաբ»-ը միջնադարյան պատմաժագումնաբանական երկերում հիմնականում կիրառվել է նախ «ծագումնաբանություն», ապա և «արական գծով նախնիների ծագումնաբանական շղթա» իմաստներով: Այս առումով ծագումնաբանական գիտելիքը (*nasab*) պետք է դիտարկել նախ՝ իբրև կազմակերպող-կանոնակարգող գործոն, ապա՝ ճանաչողության գործիք, որը պատմությունն արտացոլում է տոհմաժառերի կառուցվածքի միջոցով՝ շեշտադրելով արական սեռի (*fuhūl*) գաղափարը: Թեև «նասաբ» եզրույթի նշանակությունները բազմազան են՝ կապված նրա իմաստային լայն շրջանակի ու ծագումնաբանական նյութի յուրահատկությունների հետ, այսուամենայնիվ, ի մի բերելով, կարելի է եզրակացնել, որ *նասաբբ գրի առնված կամ բանավոր կերպով փոխանցված ծագումնաբանական պատումն (խաբարն) է, որը տեղեկություններ է հաղորդում հայտնի անձի կամ մի շարք անձանց ծագման մասին՝ սերված այս կամ այն նախահորից, վերջինիս հետ*

⁶ Նույն տեղում:

կապված վառ հիշողությունները, փառավոր կամ նշավակելի անցքերն ու իրադարձությունները և այլն: Պետք է նշել, որ արաբամուսուլմանական պատմաճագումնաբանական գրականությունում գերիշխող է ծագումնաբանական գիտելիքի դրսևորման հենց այս կերպը:

Սույն հոդվածի նպատակն է տեքստաբանական վերլուծության ենթարկել միջնադարյան պատմիչ Աբու-լ-Աբաս Ահմադ իբն Յահյա իբն Ջաբիր ալ-Բալազուրիի (մահ. մոտ 892-893թթ.)⁷ «Գիրք ազնվականների ծագումնաբանության մասին» («*Kitāb Ansāb al-Ashrāf*», այսուհետև՝ «Անսաբ ալ-Աշրաֆ»)⁸ երկի խաբարները և վեր հանել դրանցում առկա իմաստային և արժեքային գերակայությունները, բնութագրել և դասակարգել դրանք:

«Անսաբ ալ-Աշրաֆ»-ը անավարտ աշխատություն է, որը գրի է առնվել հիջրայի III դ. (IXդ.): Այս երկը տեղեկություններ է պարունակում արաբական բազմաթիվ ցեղերի մասին, ներկայացնում է նրանց ծագման պատմությունը, տոհմաձառերն ու ծագումնաբանությունները, դրանց անդամների կենսագրությունները, նրանց հետ կապված պատմությունները: Այն համարվում է ինչպես ծագումնաբանական, այնպես էլ պատմական, տեղեկատվական կամ էլ մեկնաբանական երկ:

Ալ-Բալազուրիի «Անսաբ ալ-Աշրաֆ» երկը կարևոր նշանակություն է ունեցել միջնադարյան արաբական ծագումնաբանական գրականության հետագա զարգացման համար: Հեղինակը, ապրելով և ստեղծագործելով ավանդույթն արժեքավորող ու իմաստավորող այնպիսի մի հասարակության մեջ, ինչպիսին էր արաբամուսուլմանական հասարակությունը IX դարում, հավաքել, մշակել և համակարգել է դարերի ընթացքում կուտակված պատմաճագումնաբանական գիտելիքը, որի հիմքում ընկած է *խաբար - խսնաղ* համակցումը:

⁷ St' u Yāqūt al-Hamawī, Irshād al-arīb, ed. D.S. Margoliouth, Cairo, 1938, vol.II, pp.127-132:

⁸ Al-Bāladhurī, Ahmad b. Yahya, Ansāb al-ashrāf, vols. XIV ed. M. Hamīdullah, 1952-54.

Հարկ է նշել, որ ալ-Բալազուրին ծանոթ է եղել պատմագրության այն բոլոր հիմնական ձևերին, որ մշակել էին նախորդ սերնդի պատմագիրները: Եվ «Անսաբ ալ-Աշրաֆ»-ի նյութը չի դասակարգել ժամանակագրական կարգով, որն այն ժամանակ ընդունված էր բյուզանդացի պատմագիրների կողմից, և ոչ էլ՝ ըստ թագավորական ծագումնաբանական սխեմաների: Նա ընտրել է ծագումնաբանական գիտելիքի հաղորդման այն սկզբունքը, որը հատուկ էր արաբներին: «Անսաբ ալ-Աշրաֆ»-ը նման է սխեմատիկ, կադաստրալային կառուցվածք ունեցող ծագումնաբանական երկերին, որոնց բուն առանցքը կազմում էին Մուհամմադ մարգարեն, նրա ընտանիքը և կուրայշ ցեղը, որից սերել է ինքը՝ Մարգարեն՝ համարվելով արաբ ազնվականության վերնախավը: Սակայն ի տարբերություն դրանց՝ «Անսաբ ալ-Աշրաֆ»-ում ներառված են նաև հայրական (ազնատիկ) գծով ազնվական համարվող հայտնի մի շարք ընտանիքների, բարձր պաշտոնյաների ծագումնաբանություններն ու կենսագրությունները և նրանց հետ կապված անցքերն ու իրադարձությունները, ինչպես նաև հին արաբական անհետացած ցեղերի մասին ծագումնաբանական ավանդազրույցներն ու հրաշապատումները:

Դիտարկումները ցույց են տալիս, որ Ալ-Բալազուրին «Անսաբ ալ-Աշրաֆ» կազմելիս՝ կիրառել է ծագումնաբանական գիտելիքի արտահայտման երկու տեսակներն էլ՝ և՛ պատումը, և՛ ցուցակը: Այն խաբարներում, որոնցում իշխում է պատումային ձևը, ուշադրության կենտրոնում են հայտնվում արյունակցական-ազգակցական կապերը: Քանի որ ցեղային ծագման մասին խնամքով պահպանված և սերնդեսերունդ փոխանցված ծագումնաբանությունները հանդիսանում էին արաբների ինքնագիտակցության, ինքնության կարևորագույն բաղկացուցիչ տարրերից մեկը, ուստի նախախլամական Արաբիայում մարդկանց համախմբում էր ցեղային կապը և բացարձակ նշանակություն էր տրվում արյունակցական-ազգակցական կապերին:

«Անսաբ ալ-Աշրաֆ»-ում առկա խաբարները վերլուծելիս՝ ըստ իմաստային առաջնահերթության գերակայում է արյան հասկացությունը կամ մերձավորությունը արյան միջոցով: «Արյունը համագոր է կյանքին» (Ղևտ.17.11), ուստի, արյան սրբությունից հետո, իբրև նրա արտահայտիչը կամ մարմնավորիչը, հանդես է գալիս ծագումը, երբ տրվում է այս կամ այն տոհմի նախահոր ծննդաբանությունը: Եվ սա անմիջականորեն կապվում է բեդվինի⁹ ամբողջ աշխարհընկալման հետ, որի կենտրոնական իրադարձությունը համարվում էր «ծննդյան» ակտը: Ինչպես նշում է Պ.Ա. Գոյազնևիչը, ծնունդը սակրալացման հիմնական գործոնն էր, որը տարածվում էր բոլորի վրա, և ամենից առաջ՝ նախնիների, ապա տղամարդկային գծով՝ մյուս ժառանգների վրա¹⁰: Թեև «արյունն» ինքնին չի նշվում պատումում, բայց գիտակցվում է որպես մյուս կատեգորիաների՝ ծագման, ազգակցության, արժանիքի և այլնի նախապայմանն ու հիմքը: Օրինակ՝ «*Եվ Քիլաբ իբն Մարայից, և նրա մականունն¹¹ էր Աբու Ջուհրա, ծնվեցին Ջայդ իբն Քի-*

⁹ V-VII դարերում Արաբիայի քոչվոր անասնապահները բնակություն էին հաստատում անապատներում կամ կիսաանապատներում, ունեին «badw» կամ «bedw» անվանումը: Այստեղից էլ առաջացել է «badawi» կամ «badawiyun» քոչվորների անվանումը, որը եվրոպական լեզուներին փոխանցվել է հոգնակի թվի կադապարով՝ «beduin» և արաբերենից թարգմանաբար նշանակում է «անապատի բնակիչ»:

¹⁰ Грязневич П., Развитие исторического сознания арабов (VI-VIII вв.). – В кн. Очерки истории арабской культуры V-XV вв., М.: Наука, 1982, стр. 81.

¹¹ Laqab (հոգն. թվ. alqāb) ն արաբերենից թարգմանաբար նշանակում է «մականուն», տրվում էր անհատին՝ նրան իր անվանակիցներից տարբերելու համար: Այն կարող էին տալ պարզապես մատնանշելու ավագ կամ կրտսեր լինելը, օր. Hasan al-kabir և Hasan al-saghir (մեծ և փոքր Հասան), կարող էր լինել հարգանք արտահայտող (tashrif) կամ ինքնությունը հաստատող (ta'rif) կամ պախարակող (taskhif). այս դեպքում այն սովորաբար կոչվում էր nabaz (մականուն): Հնում արաբները սովորույթ ունեին անվայել մականուններ (alqāb) հորինել իրենց թշնամիների համար, ինչը չէր ողջունվում իսլամում: Laqab- ով մեծարելու սովորույթը շատ տարածված էր Արաբիայում: Շատ մարգարեներ հայտնի էին իրենց մականուններով, օր. Ադամը հայտնի էր որպես Abu-l-Bashar (մարդկության հայր), Իբրահիմը՝ Khallil Allah, (Ալլահի ընկեր), Մուհամմադը՝ Al-Amin (վստահելի),

լարը, և նա Կուսսայան է, և Ջուհրա իբն Քիլարը: Եվ նրանց երկուսի մայրն է Ֆատիմա բինթ Մաադ իբն Սայարը, և նա Խայր իբն Համալա իբն Աուֆ իբն Ղանամ իբն Ամիր ալ-Ջադիրն է, և նա Ազդից [ցեղից] է, և նրանցից ոմանք ասում են Համիլա՝ քասրայով¹²: Եվ Հիշամն ասաց, ենթադրում են, որ Ջուհրայի անունը Ալ-Մուդայրա է, և որ Քիլարին անվանում էին Աբու ալ-Մուդայրա: Եվ ասում են, որ «Քիլարի երկու որդիներն են, որ **գտարյուն կուրայջցիներ են** »...»¹³:

Արաբները արյան հետ էին կապում նաև ազնվական ծագումը՝ ասելով՝ «ազնվատոհմիկության հիմքը ծագումն է» (*al-sharaf nasab*)¹⁴, այսինքն՝ արյունը: Ազնվատոհմիկությունը երբեմն արտահայտում էին՝ իրգ հասկացությամբ, որն արաբերենից թարգմանաբար նշանակում է «արմատ», «երակ», «ծագում»: Այն կիրառվելով նասաբի հետ՝ *'arīq nasab*, նշանակում է «ազնվատոհմ, ազնվագարմ»: Լիսան ալ-Արաբ բառարանում հանդիպում ենք հետևյալ ասացվածքը՝ «նա ունի ազնվական արմատներ» (*lahu 'rqun fil-karam*)¹⁵:

Հետևաբար, արյունից հետո գերակայությունների սանդղակում հաջորդ տեղը զբաղեցնում է տոհմի անվանադիր նախնու **ազնվակա-**

խալիֆ Աբու Բաքրը՝ al-Siddiq (ճշմարտախոս), խալիֆ Օմարը՝ Al-Fārūk (իմաստուն): Laqab-ները շատ հաճախ մատնանշում էին մարդու ֆիզիկական առանձնահատկություններ, օր. al-Abras՝ բորոտ, al-Jāhiz՝ դուրս պրծած աչքերով, և այլն: Laqab-ները նույնպես կարող էին սերվել մասնագիտությունից, ինչպես օրինակ՝ al-Najjār՝ քարտաշ, կամ կրոնական սովորույթներից, ինչպես օրինակ՝ al-Zāhid՝ ասկետ, կամ մի արտասովոր արտահայտությունից, որը անհատը հաճախ էր կիրառում, կամ նրա հետ պատահած արտասովոր դեպքից: Ավելի Մանրամասն տե՛ս Էլոյան Ա., Արաբական անտրոպոնիմներն ու դրանց կառուցվածքը, Արաբագիտական ուսումնասիրություններ (հոդվածների ժողովածու), հտ. Ա, Երևան, 2006, էջ 3-10:

¹² Քասրան ձայնանիշ է, որ համարժեք է ի հնչյունին:

¹³ Տե՛ս Ansāb, հ. I, էջ 48:

¹⁴ Տե՛ս Мец А., Мусульманский Ренессанс, М.:Наука, 1996, стр.151:

¹⁵ Ibn Manzūr, Lisān al-‘Arab <http://arabiclexicon.hawramani.com/search/%D8%B9%D9%90%D8%B1%D9%92%D9%82?cat=3#cf-680> (մուտքի ամսաթիվ 15.10.2023):

նուրթյան (*al-sharāf*)¹⁶, ապա՝ **արժանավորության** մասին ընկալումը, որի ցայտուն օրինակներից են Ալ-Բալազորիի հետևյալ խաբարները. «Եվ սասց նրան Աթաբ իբն Ալակը՝ Աուաֆա իբն Մասադի որդիներից մեկը, և նա ազնվական (*sharīf*) էր...»¹⁷: «Ինչ վերաբերում է Ալ-Չուբայր իբն Աբդ ալ-Մուտալիբին, ապա նա ուներ Աբու ալ-Տահիր և Աբու Ռաբի'ա մականունները, նա Աբդալլահ իբն Աբդ ալ-Մուտալիբի [հարագատ] եղբայրն էր, և նա **սայյիդ**¹⁸ էր, և՛ **ազնվական** էր, և՛ բանաստեղծ, և նա առաջինն էր, որը խոսեց ալ-Ֆուրդուլի դաշինքի մասին և նրան միանալու կոչ արեց»¹⁹: «...Աբդալլահը գրող Մուսաաբ իբն ալ-Չուբայրի ընկերն էր: Աբդալլահ իբն Աբու Ֆարվան **ազնվական** էր և **ազնվական գործեր** էր անում...»²⁰, «Սասցին Ալ-Մադահինին և ուրիշները՝ Շարիք ալ-Հարիսիյը մտավ Մուավիայի մոտ, և նա տգեղ, սևամորթ մարդ էր, սակայն նա իր ցեղի **ազնվականն** էր...»²¹, «Եվ սասց Ալ-Մադահինին իր իսնադում. «... ալ-ազդ և ռաբիա [ցեղերը] սասցին Բյասս իբն Քաթադ իբն Ուֆային (և նրա մայրը Ալ-Ահնաֆի ազգականներից

¹⁶ Al-sharīf (հոգ. թիվը ashraf, shurafa') արաբերենից թարգմանաբար նշանակում է «ազնվական», «մեծարված», «ականավոր», «հարգարժան»:

¹⁷ Տե՛ս Ansāb, h. V, էջ 996:

¹⁸ Sayyid (հոգն. թվ. sādah) արաբերենից թարգմանաբար նշանակում է «տեր, պարոն»: Նախաիսլամական Արաբիայում յուրաքանչյուր ցեղ ուներ առաջնորդ՝ սայյիդ (sayyid): Սայյիդներն իրենց իշխանությունը ձեռք էին բերում անձնական հեղինակության և հարստության շնորհիվ: Սայյիդին կարելի է բնորոշել որպես ցեղի ավագանու խորհրդի առաջնորդ: Նա խաղաղ ժամանակներում ընտրում էր կայանատեղը, ներկայացնում իր ցեղը և նրա անունից բանակցություններ վարում այլ ցեղերի ներկայացուցիչների հետ, պայմանագրեր կնքում, լուծում դատական վիճելի հարցեր (եթե ցեղը միջնորդ դատավոր ֆահամ չէր ունենում): Սայյիդի պարտականությունների մեջ էր մտնում նաև հյուրասիրությունը, ցեղակցին գերությունից ազատելը, դիյաթի՝ արյան գնի վճարումը: Ավելի մանրամասն տե՛ս Montgomery Watt W., Islamic Political Thought: The Basic Concepts, Cambridge, 1962, p.20; Hitti, P. Kh., A History of the Arabs. London, 1946. pp 26, 28, տե՛ս, Беляев Е.А., Арабы, ислам и арабский халифат в ранне средневековье, М.: Наука, 1965, стр.69-70:

¹⁹ Տե՛ս Ansāb, h. II, էջ 11:

²⁰ Տե՛ս Ansāb, h. IV, էջ 213:

²¹ Տե՛ս Ansāb, h. V, էջ 115:

էր). մենք քեզանից գոհ ենք, քանի որ դու **ազնվական**, մուսուլման և աստվածավախ մարդ ես...»²², «Անբասա իբն Մահիդի որդիներից են՝ Արդալլահ իբն Անբասան. և նա Մեքքայում էր մինչև Դաուդ իբն Ալիի ժամանակները, և նա Հիջազի վալին էր, և Արդ ալ-Ռահման իբն Անբասա իբն Մահիդը. և նա Քուֆայում **շարիֆ** էր...»²³, «Ասաց Ալ-Մադաինին՝ վկայակոչելով Աբու Մուավիա իբն Ամիրին. «Արդալլահ իբն Յազիդ իբն Մուավիան Արդ ալ-Մալիքի մոտ խոսեց սխալներով: Եվ ասաց Արդ ալ-Մալիքը. **ազնվականի** սխալ խոսքը ավելի տգեղ է, քան գեղեցիկ դեմքի ծաղկասպիհ»²⁴, «...ասաց. «Արդյո՞ք ձեր մեջ կա մի ազնվական մարդ, որն ունի ամենակատարյալ ծագումնաբանությունը (Ammā fikum radjulun sharīfun, thū ḥasab akmaluhu)²⁵, «Հիշամ իբն ալ-Քալբին ասաց. «Հիշամ իբն ալ-Մուդիրան մահացավ Արդալլահ իբն Ջուդանից հետո՝ գերության մեջ, նա **ազնվական սայիդ** էր իր բարքերով...» (kāna sharīfān sayyidān fī akhlāqihī...)²⁶, «...և ասաց Մուավիյան. «Վահաբ ցեղը ազնվականությունը ժառանգել է հորից որդուն, և ո՛չ թե հորեղբորից և ո՛չ էլ մի որևէ ազգականից...» (...wa qāla Mu’āwīya: āl Wahab qaum warathū ash-sharaf abān ‘an abin, wa lam yarīthūhu ‘an ‘ammin wa la dhī qarāba.)²⁷:

Այս ավանդույթը եկել է Ջահիլիայի ժանակաշրջանից, երբ ազնվական (*al-sharīf*) անվանում էին այն մարդուն, որը սերում էր ազնվական ցեղից. ազնվականներ էին համարվում նաև հայտնի ընտանիքների առաջնորդները, որոնք ժամանակի ընթացքում ձեռք էին բերում բարձր հասարակական դիրք, և մյուսների կողմից վստահված էին վարելու ցեղի կամ ցեղային միությունների, կամ քաղաքների վարչական գործերը: Անբասիբ ծագումնաբանություն և պատվավոր

²² Տե՛ս Ansāb, h. V, էջ 416:

²³ Տե՛ս Ansāb, h. V, էջ 454:

²⁴ Տե՛ս Ansāb, h. VII, էջ 251:

²⁵ Տե՛ս Ansāb, h. IX, էջ 178:

²⁶ Տե՛ս Ansāb, h. X, էջ 173:

²⁷ Տե՛ս Ansāb, h. X, էջ 246:

նախահայրեր ունենալը համարվում էր հասարակության բարոյականության խորհրդանիշը: Արաբների համար հույժ կարևոր էր ցեղի նախնիների համբավը, քանի որ դրանով էր պայմանավորվում ոչ միայն տոհմի դիրքը հասարակության մեջ, այլև կարգավորվում էին թե՛ ներցեղային և թե՛ միջցեղային փոխհարաբերությունները տոհմացեղային հասարակությունում:

Երբեմն ազնվական լինելը արտահայտում էին հետևյալ ասույթով՝ «Ունենալ մեծ պատիվ ու անբասիր ծագումնաբանություն» («*dhu 'l-hasab wa 'l-nasab*»)²⁸: Քանի որ *nasaba* բայը ունի նաև «նախնիների հետ կապված՝ բոլոր փառավոր կամ նշավակելի անցքերի ու իրադարձությունների արձանագրում», «հատկանիշների թվարկում» նշանակությունները, ապա այս իմաստներով այն զուգորդվում է *hasaba* («թվարկում») բայի հետ: Արաբ բանասերները *hasab* եզրույթը մեկնաբանում են որպես «նախնիների հայտնի գործերի թվարկում»²⁹. *Hasab*-ը նշանակում է նաև ազնվականություն (*al-sharaf*)³⁰: Այս նշանակությամբ *hasab*-ը կիրառված է, Ալ-Բալազուրիի խաբարներից մեկում, որտեղ բնութագրվում է ազնվական ծագումը. «Միտրաֆ իբն ալ-Մուդիրա իբն Շասրա ալ-Սակաֆին ասաց. «Ո՞վ է սա, որ նրանից բացի ուրիշ զաղտնիք չունես: Նա ասաց. «Նա երևելի ազնվական է (*Huwa al-sharīf al-hasīb*), սա Մալիք իբն Ջահիր իբն Ջազիրա ալ-Աբասիի որդին է»: Միտրաֆը ասաց. «Հիանալի է. եթե նրա կրոնն իր ազնվականության աստիճանից է կախված, ապա նա կատարյալ է (*huwa kāmīl*)...»³¹:

²⁸ St' u Al-Tha'ālibī, *Latā'if al-ma'ā rif*, ed.P.de Jong, Leiden 1867, 51 ff., tr. Bosworth C.E., *The Book of Curious and Entertaining Information*, Edinburgh 1968, p.79:

²⁹ St' u Goldziher I., *Muslim Studies*, ed. by Stern S.M., transl. from German by Barber C.R. & Stern S.M., London, 1967, vol.2., pp. 40-43:

³⁰ *Min ashraf al-qawm-* Ibn Hishām, *Sīra*, ed. Al-Saqqā', al-Abyārī, Shalabī, repr.Beirut, 1971, i, pp. 386; the ashraf of Muhammads qawm – al-Ṭabarī, i, pp. 1191.

³¹ St' u Ansāb, h VII, էջ 400:

Ե՛վ նախաիսլամական, և՛ իսլամական ժամանակաշրջաններում ընդունված ու տարածված էր այն համոզումը, թե նախնիների գնահատելի առանձնահատկություններն ու արժանիքները փոխանցվում են իրենց սերունդներին: Այսպիսով, մարդը պետք է բարեեռչակ նախնիներ կամ հարգարժան «տուն» (*bayt, buyūtāt*)³² ունենար, որն անհրաժեշտ էր ազնվական ծագումն ապահովելու համար: Չնայած այս համոզմանն՝ իսլամը զարգացնում էր մուսուլմանների հավասարության ուսմունքը՝ հիմնված Ղուրանի հետևյալ այսաթի վրա. «*Իսկասպես ձեր միջից Ալլահի աչքերում ամենաազնվականը նա է, ով ամենաաստվածավախն է*» (*Inna akramakum 'ind Allāh atqākum*) (Ղ.49:13). այնուամենայնիվ, այս դրույթը չի փոխարինում հին արաբական ծագումնաբանությունների նկատմամբ տածած հարգանքին³³:

Վաղ իսլամական շրջանում ազգակցությունը կամ նույնիսկ «մտերմությունը» Մարգարեի հետ դառնում են *al-sharaf* հասկացության ընկալման նոր և յուրահաստուկ ձև: Լինել *al-sharif*՝ նշանակում էր ծագումը հավակնել առնչելու Մարգարեի ընտանիքի կամ Հաշիմ տոհմի (*Banū Hāshim*), Ալիի հետնորդների (Հասանի և Ալ-Հուսեյնի), Ջաֆարյանների կամ Աբբասյանների հետ³⁴: Մարգարեի հանդեպ աճող հարգանքի ազդեցության ներքո «Մուհամմադի տանը» (*ahl al-bayt*) անդամակցելը դառնում է հատուկ պատվո նշան՝ արաբամուսուլմանական հասարակության մեջ: Ըստ Մ. Համիդուլլահի՝ Մարգարեի տոհմից միայն Ալին ու նրա սերունդները *al-ashraf* չեն ճանաչվել մինչև հիջրայի IV դարը: Ըստ նրա, հավանաբար, Աբբասյան արքայատան անկումն ու Ֆաթիմյանների հզորացումն են պատճառ հանդիսացել, որ *al-sharif* կոչումը տրվի Ալիին և նրա սերունդներին³⁵: Մակայն, մեր համոզմամբ, այս պնդումն այնքան էլ հավաստի չէ, քանի որ

³² Տե՛ս Ibn Khaldūn, Muqaddima, i, pp. 243; Goldziher I., Muh. St., i, pp. 41-42:

³³ Տե՛ս Goldziher I., Muh. St., N. I, էջ 50-3; 69-76:

³⁴ Տե՛ս Al-Tha'ālibī, Lata'if al-ma'a rif..., p.79:

³⁵ Տե՛ս Ansāb, h. I, էջ 20:

Մարգարեի տան բոլոր անդամները համարվում էին ազնավատոհմիկներ: «*Sa'n m'arqahly*» արտահայտությունը Ղուրանից է՝ կիրառված երկու անգամ՝ առաջինը /Ղ.11:73/ վերաբերում է Աբրահամին, իսկ երկրորդը՝ /Ղ.33:33/ *Մուհամմադի տանը*: Այս եզրույթը մեկնաբանվում է տարբեր կերպ. սուննիներն ունեն երկու տարածված տեսակետ. ա) *ahl al-bayt* –ի մեջ ընդգրկվում են Մուհամմադի ընտանիքի անդամներն ու նրա կանայք, բ) այդ ընտանիքին պատկանում են նաև Տալիբյաններն ու Աբբասյանները, այսինքն՝ *Banū Hāshim* տոհմի ամենակարևոր ընտանիքները: Իսկ ըստ շիաների՝ *ahl al-bayt* արտահայտությունը վերաբերում է միայն Մուհամմադին, նրա դստերը՝ Ֆաթիմային, նրա փեսային և հորեղբոր որդուն՝ Ալիին, ու նրանց որդիներին՝ Հասանին և Ալ-Հուսեյնին:

Աբբասյանների ժամանակաշրջանում ազնվատոհմիկության մասին նախկին պատկերացումները փոփոխության են ենթարկվում՝ կապված պարսկական տարրի ներթափանցման և նրա ազդեցության հետ: Այս շրջանում արաբ էթնոսը, իբրև որոշիչ քաղաքական գործոն, զգալի չափով մղվել էր երկրորդ պլան, սակայն, ի հակակշիռ դրա, պահպանվել էր նրա հասարակական-կրոնական, կամ ավելի ստույգ՝ կրոնահասարակական վարկը: Չնայած ցեղային ծագումնաբանությունները կորցրել էին իրենց ազդեցությունը և կարևորություն ու հարգանք էին ձեռք բերել օտար ազնվականությունն ու *քաթիբներին*³⁶

³⁶ Kātib (հոգն. թվ. kuttab) արաբերենից թարգմանաբար նշանակում է «գրող, գրագիր կամ քարտուղար»: VII դարի կեսին և VIII դարի սկզբին ծավալված արաբական նվաճողական արշավանքների արդյունքում առաջացած բազմաէթնիկական պետության կառավարումն իրականացնելու նպատակով Օմայյան խալիֆաները ծառայության էին կանչում ասորիների, պարսիկների և ղպտիների: Արաբ կառավարիչները հարկադրված էին գնալ այդ քայլին, քանի որ նրանց ճնշող մեծամասնությունը չունեի վարչարարության բավարար փորձ և ծանոթ չէր պետական կառավարման ձևերին: Գործնական գրագրությունն իրականացնելու, տարատեսակ թղթեր ու փաստաթղթեր կազմելու համար արաբներն ի սկզբանե սկսեցին օգտվել նվաճված երկրների բնակչության ծառայություններից: Այդպես առաջացավ քարտուղարների՝ քաթիբների յուրօրինակ դասը: Նոր կազմավորվող

դասը, այսուհանդերձ, հենց այս ժամանակաշրջանում էլ ծագումնաբանությունը չէր դադարում գրի առնվել, ուսուցանվել՝ որպես արաբական մշակույթի բաղկացուցիչ տարրերից մեկը, քանի որ այն արաբների համար ուներ ինքնաձանաչողական նշանակություն. գիտակցել արաբական ծագումը, ունենալ անբասիր արաբական ծագումնաբանություն, դրանով իսկ հակադրվելով *մատլաներին* (*mawālī*)³⁷ կամ *օսարներին* (*‘ajam*): Ուստի *նասարը* դառնում է կարևոր գործոն՝ նվաճողների բարձր դասը նվաճյալ երկրների բնակչությունից տարբերելու համար: Այնուհանդերձ, ծագումնաբանական գիտելիքը ձեռք է բերում կրոնական բնույթ, ազնվականության և արաբների բարձր դիրքը շեշտադրելու միտում, որն էլ հիմք է հանդիսանում մի շարք ավանդազրույցների երևան գալուն: Դրանք, բնականաբար, վե-

մշակույթի ներկայացուցիչների մեծ մասը, ըստ ալ-Ջահիզի բնորոշման, պատկանում էր «Udaba’ al-kuttab»-ին. եզրույթ, որը գերմանացի արաբագետ Վ.Շասկելը թարգմանել է իբրև «գրող կաստա»: Ավելի մանրամասն տե՛ս Каскель В., «Китаб ал-бади» и ее место в арабской поэтике и риторике,- В кн. Арабская средневековая культура и литература, М., 1978, с.199:

³⁷ Maūla (հոգ.թվ.mawālī) բառը ծագել է «waliya» արմատից, որը արաբերենից թարգմանաբար նշանակում է «մոտ լինել», «ընկեր լինել» կամ «իշխել»: Նախախլամական Արաբիայում, հիմնականում նշանակում էր «ստրուկ» կամ «ռազմագերի», որը ազատություն է ստացել և, որպես կանոն, վայելել իր նախկին տիրոջ (հովանավորի) հովանավորությունը, ինչպես նաև ազատ կարգավիճակ ունեցող անձ, որը ուներ արաբական որևէ ցեղի հովանավորությունը (հաճախորդ): Վաղ խալիֆայության ժամանակաշրջանում մատույն ոչ արաբական ծագում ունեցող ստրուկ կամ ռազմագերի էր, որը ազատ էր արձակվել և ուներ իր նախկին տիրոջ պաշտպանությունը: Այս եզրույթը կիրառվում էր նաև արաբների կողմից նվաճված ժողովուրդներից ազատ մարդու նկատմամբ, որը իսլամ է ընդունել և հայտնվել արաբական ցեղի պաշտպանության տակ:Այս եզրույթը շրջանառության մեջ օգտագործվում է նաև որպես seid-ի հոմանիշ՝ միապետների (օրինակ՝ Մարոկկոյում՝ մատլա, մուլայ) տիտղոսում, հոգևորականության հարգարժան անձինք (հետևաբար՝ մուլլա): Ավելի մանրամասն տե՛ս Wensinck A.J., Encyclopedia of Islam 2nd ed, Brill. "Mawālā", vol. 6, p. 874., Goldziher I., Muhammedanische Studien. Halle. 1889, p. 105, Hourani A., A History of the Arab People. Chapter 1, Pipes D., Slave Soldiers and Islam: The Genesis of a Military System (hardcover). Yale University Press, 1981, p. 120:

րագրվում էին Մարգարեին, ընդ որում՝ դրանցում իսլամի պահպանման գործում առաջնային դերը հատկացվում էր արաբներին: Ավանդազրույցներում ասվում էր. «Եթե արաբները թուլանան, իսլամը նույնպես կթուլանա» կամ «Սիրի՛ր արաբին երեք բանի համար. քանի որ նա արաբ է, քանի որ Ղուրանը արաբերենով է, և քանի որ մարդիկ դրախտում խոսում են արաբերեն»³⁸:

Այնուամենայնիվ, արաբների, մաուլաների կամ աջամների միջև եղած տարբերության շեշտադրումը Աբբասյանների իշխանության շրջանում արդեն սկսում է կորցնել իր նախկին կարևորությունը, քանի որ համընդհանուր իսլամացման ֆոնի վրա տեղի է ունենում նաև արքունիքի, իշխող խավի «պարսկացում», հիմնականում՝ պարսկուհիների հետ ամուսնությունների հետևանքով: Պետք է ասել, որ 800 թվականից հետո ոչ մի խալիֆա չի ծնվել ազատ մորից: Այսօրինակ ամուսնությունները և *քայթիբների* գործունեությունը պարարտ հող էին ստեղծում օտար ազդեցությունների, մշակութային այլևայլ ներթափանցումների համար, որոնք ուղղահավաստ մուսուլմանների կողմից վտանգ էին դիտվում մուսուլմանության համար:

Ալ-Մամուն խալիֆան (813-833թթ.) ազնվական լինելը բնութագրում էր հետևյալ կերպ. «*Բարձր դիրքը ծագումնաբանական ազգակցությունն է, որը կապում է մարդկանց, ուստի ազնվական արաբը ավելի մոտ է ազնվական պարսիկին (...fa -sharīfī l-'arabi aulā bi-sharīfī l-'ajami min sharīfī l-'arabi bi-waḍī'i l-'arab...), քան ցածր դասի արաբին: Եվ ազնվական պարսիկը ավելի մոտ է ազնվական արաբին, քան ցածր դասի պարսիկին, քանի որ ազնվականները կազմում են մի դաս, իսկ ռամիկները՝ մեկ ուրիշ (...fa -ashrāfū l-nāsi ṭabaqatun, kamā anna aūdā'ahum ṭabaqatun...)*»³⁹: Այս տեսակետը հետագայում լրացվում

³⁸ Մանրամասն տե՛ս Kister M.J. & Plessner M., Notes on Caskel's Gamharat an-Nasab, Oriens, vol.25, 1976, pp. 50-51:

³⁹ Տե՛ս Ibn Hamdun, Tadhkira, Ms., Br. Mus., or. 3179, I, 82a- մեջբերում Kister M.J. & Plessner M., Notes on Caskel's Gamharat an-Nasab, Oriens, vol.25, 1976, pp. 50-51:

է Ալ-Մամունի հետևյալ խոսքով. «Շուկայի մարդիկ պատկանում են ցածր դասին, աշխատավորները նսեմ ռամիկներ են, առևտրականները ազահ են, մինչդեռ քարտուղարները (*Kuttāb*) ու թագավորները (*Mulūk*) բարձր են բոլոր մարդկանցից»⁴⁰:

Ազնվականները, որպես կարևոր անձինք, հասարակության մեջ մյուսներից զանազանվում էին իրենց սոցիալական բարձր դիրքով: Ի տարբերություն հասարակ ժողովրդի (*arādhil, sufahā', akhissā'*)՝ նրանք իրենց համարում էին *վերնախավ* (*ahl al-fadl*): Ըստ էության՝ այս տարանջատմամբ ընդունվում էր Ալլահի կամ բնության կողմից ընտրված փոքր խմբի առավելությունն ընդհանուր զանգվածի հանդեպ: Ումմայի անդամների տարանջատման այս գաղափարը արտահայտվում է արաբերեն «*հատուկ դաս*», «*վերնախավ*» (*al-khāssa*) և «*ընդհանուր*», «*հասարակ ժողովուրդ*» (*al-‘amma*)⁴¹ եզրույթներով: Այս բաժանմանը հանդիպում ենք IX-X դդ. գրված իսլամական պատմագրական աղբյուրներում⁴²:

Ազնվականներն իբրև բարձր դաս ունեին մի շարք արտոնություններ: Օրինակ՝ արգելվում էր նրանց տալ *ողորմություն* (*ṣadaqa*)⁴³,

⁴⁰ Նույն տեղում:

⁴¹ Mottahedeh R., *Loyalty and Leadership in an Early Islamic Society*, Princeton, 1980, pp. 97-174.

⁴² Ինչպես օրինակ. Al-Bāladhurī, “Ansāb al-ashrāf” ծագումնաբանական երկը; Ibn Kutayba, “Uyūn al-akhbār” երկում նման ենթավերնագիր Afāl min afāl al-sāda wa ‘l-ashrāf Cairo 1343/1924-5, i, pp.332; Ibn ‘Abd Rabbīhi, “Al-‘Iqd al-farīd” երկում նմանօրինակ ենթավերնագրերը Marāthi‘l-ashrāf, Ashrāf kattāb al-nabī, Nawka ‘l-ashraf, man hudda min al-ashraf, Būlāq 1293/1876, ii, pp.29,207, iii, pp.311, 406:

⁴³ Բարեգործությունը, որպես աստվածահաճո գործ, Ղուրանում երկրորդ տեղն է գրավում աղոթքից հետո: Ողորմություն կամ տուրք իմաստով զաքաթ բառին զուգահեռաբար (թեև ավելի հազվադեպ) գործածվում էսադական (կամավոր տուրք), որը նույնպես նշանակում է անհատական ողորմության ձև: (Ղ. 2: 177; 2:277): Սադակա էին կոչվում նաև բաշխումները հասարակական ֆոնդից, որը ձևավորվում էր հասույթի հինգերորդ մասից: Զաքաթը հավաքվում էր տարվա վերջում, հասարակության որոշ խավերին (աղքատներին, նորադարձներին, ճամփորդներին, մուսուլման ռազմագերիներին և ընդհանրապես կարիքավորներին)

բացի այդ ազնվականների համար հատուկ թոշակներ էին սահմանված, և նրանք կանոնավորապես ստանում էին այդ գումարները: Ըստ ալ-Բալազուրիի՝ *al-sharīf* կոչումը տրվում էր «...*ծագումով մաքուր, գտարյուն արաբներին կամ բարձր պաշտոնյաներին. նաև նրանց, ովքեր 2000 կամ 3500 դիրհեմ էին մուծում գանձարան...*»⁴⁴:

Փաստորեն, «ազնվականությունը» այն գերակա հասկացություններից էր, որը սերունդներին պարտավորեցնում էր ոչ միայն հավատարիմ մնալ *ազնվականության՝ al-sharīf*, սկզբունքներին, այլև՝ լավ, առաքինի գործեր կատարել: Եթե մարդը չուներ այնպիսի նախնիներ, որոնցով կարող էր պարծենալ, ջանում էր իր տոհմաձայն առնչել մեկ այլ ազնվական տոհմի հետ՝ դիմելով նույնիսկ կեղծիքի⁴⁵: Անձնական համբավն ու արժանիքներն այնքան չէին գնահատվում, որքան ժառանգաբար փոխանցվածները. արաբները գտնում էին, որ իրենց նախնիներից ժառանգում են ոչ միայն ֆիզիկական, այլև՝ բարոյական հատկանիշները նաև՝ արատները): «*Նրա երակներում հոսում է ազնվական արյուն*», «*Նրա երակներում հոսում է իր նախնիների արյունը*», կամ «*Ազնվական արյունը բարձրացնում է նրան դեպի իր նախնիները*», - ահա այսպիսի արտահայտություններով էին բնութագրում ազնվական նախնիներ ունեցող մարդուն⁴⁶:

Ազնվական ծագումից հետո խաբարներում հիշատակվում էին և դրվատվում նախնիների խոսքերն ու արարքները: Օրինակ՝ «*Ինձ հաղորդեց Աբբաս իբն Հիշամը՝ վկայակոչելով իր հորը, Իբն Խարբուզին և ուրիշներին, ասելով. «Մինչև Կուսսայր՝ Կուրայշ գեղը ջուրը խմում էր Լուա իբն Ղալիբի փորած ջրհորից, որը գտնվում էր Մեքքայից դուրս: ... Եվ Կուսսայր ջրհոր փորեց և այն անվանեց ալ-Աջուլ: Եվ դա*

աջակցելու համար: Ղուրանով (9:104) արգելված էր Մուհամմադին և նրա ընտանիքին ողորմություն տալը:

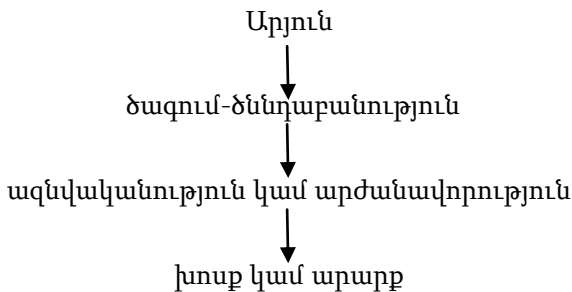
⁴⁴ *Se' u Ansāb*, h. V, էջ 32:

⁴⁵ Bosworth C.E., *The Book of curious and entertaining...*, էջ 40-43.

⁴⁶ Նույն տեղում, էջ 46:

առաջին ջրհորն էր, որ Կուրայշ ցեղը փորեց Մեքքայում: Եվ որոշ ուխտագնացներ ասել են, թե ալ-Աջուլը հազեցավ ջրով...»⁴⁷: «Աբդ Մանաֆ իբն Կուսսայից, և նրա մականունն էր Աբա Աբդ Շամս, ծնվեց Ամր իբն Աբդ Մանաֆը, և նա Հաշիմն է: Եվ նրա մայրն է Աթիբա բինթ Մարրա իբն Հիլալ իբն Ֆալիջ իբն Ջաբվանը՝ Մալիմ ցեղից: Եվ նրա մայրն է Մավիյա բինթ Հաուզա իբն Մալուլը: Եվ նրան Հաշիմ էին անվանում, քանի որ նա նրանց համար հաց էր կտրում»⁴⁸: Անհատն իբրև իր լավագույն մոտովայի ապացույց՝ մատնանշում էր ազնվական նախնիների առաքիներությունները: Արաբական միջնադարյան գրականության մեջ նախնիների արարքների վկայակոչումները, թշնամուն կամ նրա ցեղին ուղղված նշավակումներն ու ծաղրանքները հիմք են հանդիսացել ներբողների (*mafākhir*) և պարսավագրերի (*mathālib*) առաջացման համար:

Վերն ասվածը կարելի է ներկայացնել գրաֆիկորեն՝ վերևից ներքև իջնող սլաքով, որով արտահայտվում են գերակայությունների աստիճանները.

Այսպիսով ընդհանրացնելով, պետք է նշել, որ խաբարների հիմքում ընկած է վերևից ներքև՝ երկնքից-երկիր կամ Ալլահից-մարդ գերակայությունների հիերարխիկ կառուցվածքը: Գրաֆիկորեն պատկերված հասկացությունների հիերարխիայի վերին աստիճանում արյունն է (արյան հասկացությունը), որով պայմանավորված է տվյալ

⁴⁷ Ansāb, h. I, էջ 51:

⁴⁸ Ansāb, h. I, էջ 58:

անձի, տոհմի կամ ցեղի ազնվատոհմիկությունը (ազնվական ծագումը). դրան հաջորդում է նրա առաջնային հատկանիշը՝ արժանավորությունը կամ հարգարժանությունը: Որպես արժանավոր, օրինական ժառանգ՝ ազնվականն իր ծագումը կարող էր արդարացնել առաքինական գործերով և լավ խոսքերով, դրանով իսկ դրսևորելով իր ազնվականությունը: Ըստ ավանդության՝ այստեղ «աշխատում» է գաղափարական հետևյալ ընկալումը. առաքինական գործերը պանծացնում են ազնվականության հիմքը և կյանքի աստվածային աղբյուրը՝ արյունը, որը սուրբ է համարվում, ինչպես Աստվածաշնչում, այնպես էլ՝ Ղուրանում: Եվ ով պատվում և պանծացնում է իր արյունը, պատվում և պանծացնում է *Ալլահին*: Հետևաբար, այս ամենը արվում է հանուն Ալլահի, հանուն հաղորդակցության՝ Բարձրյալի հետ:

**ANALYSIS OF KHABARS IN AL-BALĀDHURĪ'S BOOK ON THE
"GENEALOGY OF THE NOBLES" BASED ON THE VALUE
SYSTEM**

*Alice Eloyan*⁴⁹

Genealogy holds significant value within the traditional cultural practices of numerous communities in the East and West. Nasab, genealogical knowledge, played a prominent role in Arab society both before and following the advent of Islam and continues to be widely recognized in contemporary Arab culture.

The importance of genealogical works in the context of traditional Arabic literary culture cannot be overstated. Thus, the textual examination of the khabars in "Book on the Genealogy of the Nobles" ("Kitāb Ansāb al-Ashrāf") by Aḥmad ibn Yahyā Al-Balādhurī, the foremost work of Arab-Muslim genealogical science is of utmost interest, as it holds particular relevance in this regard.

The article seeks to reveal the deep connections between khabars by employing historical-comparative, analytical, and comparative methods,

⁴⁹ Alice Eloyan is an Associate Professor at the Department of Arabic Studies of the Faculty of Oriental Studies at YSU. E-mail: aliceloyan@ysu.am, ORCID: 0009-0002-6463-6801.

aiming to outline the semantic priorities within khabars based on their order and to introduce a new classification. A comprehensive understanding of the historical context of khabars is offered through exploring their semantic, value, and cultural dimensions.

Keywords: *Khabar, Nasab, Genealogical Narrative, Noble Origin (al-sharaf), Ancestral Virtues, Cultural Significance, Value System.*

АНАЛИЗ ХАБАРОВ В КНИГЕ АЛЬ-БАЛАЗУРИ «РОДОСЛОВИИ ЗНАТНЫХ» НА ОСНОВЕ СИСТЕМЫ ЦЕННОСТЕЙ

Алис Элоян⁵⁰

Генеалогия является одной из ключевых областей традиционной культуры многих народов Востока и Запада. Насаб, или генеалогические знания, были особенно важны для арабов не только в доисламский и исламский периоды, но и широко распространено в современном арабском мире.

Генеалогия являются неотъемлемой частью традиционной арабской письменной культуры. С точки зрения арабо-мусульманской генеалогической науки, «Книга по генеалогии знати» («Китаб Ансаб аль-Ашраф») известного историка IX века Ахмада ибн Яхьи ибн Джабира аль-Балазури заслуживает внимания как предмет текстологического анализа.

В данной работе предпринята попытка с помощью историко-сравнительного, историко-аналитического, типологического и компаративного методов выявить глубинные взаимосвязи хабаров, а также охарактеризовать присутствующие в нем смысловые приоритеты по порядку и предложить, предложив собственную классификацию.

Цель данной статьи – выявить смысловые, ценностные и культурные пласты хабаров и способствовать всестороннему и полному пониманию хабара в его историческом контексте.

Ключевые слова: *хабар, насаб, генеалогическое повествование, благородное происхождение (аш-шараф), система ценностей.*

⁵⁰ Алис Элоян - доцент кафедры Арабистики факультета Востоковедения ЕГУ. Эл. почта: aliceloyan@ysu.am, ORCID: 0009-0002-6463-6801.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Էլոյան Ա.Ժ., Արաբական անտրոպոնիմներն ու դրանց կառուցվածքը, Արաբագիտական ուսումնասիրություններ (հոդվածների ժողովածու), հտ. Ա, Երևան, 2006, էջ 3-10:
2. Грязневич П. А., Развитие исторического сознания арабов (VI-VIII вв.). – В кн. Очерки истории арабской культуры V-XV вв, М.: Наука, 1982, с. 75-156.
3. Беляев Е. А., Арабы, ислам и арабский халифат в раннее средневековье, М.: Наука, 1965, с. 275.
4. Каскель В., “Китаб ал-бади” и ее место в арабской поэтике и риторике, - В кн. Арабская средневекковая культура и литература, М., 1978, с. 199.
5. Микульский Д., Две версии биографии Ал-Хаджаджа б. Йсуфа (в Мурудж аз-Захаб <...>- Ал-Мас’уди и Китаб ал-Икд ал-Фарид Ибн Абд Раббихи - в сб. Восточное историческое источниковедение и специальные исторические дисциплины, вып 5, Москва, 1997, с. 84-138.
6. Мец А., Мусульманский Ренессанс, М.:Наука, 1996, с 537.
7. Оганесян Д. А., Книга поэзии и поэтов Ибн Кутайбы (828-889 гг.), Ереван, 1986. 151 с.
8. Оганесян Д. А., Хабар в культурном сознании общества доисламской и раннеисламской Аравии. - В кн. Проблемы арабской культуры, М.: Наука, 1987, с. 302-312.
9. Al-Bāladhurī, Ahmad b. Yahya, Ansāb al-aṣhrāf, vols. XIV ed.M. Hamīdullah 1952-54, CD-Noor al-Sirah2 (A Collection of Sources of History of Islam).
10. Ibn Manzūr, Abū al-Fadl Jamāl, Lisān al-‘Arab, <http://arabiclexicon.hawramani.com/search/%D8%B9%D9%90%D8%B1%D9%92%D9%82?cat=3#cf-680>.
11. Ibn Khaldun, 'Abd ar-Rahmān, Kitāb al-‘ibar wa diwā al-mubtada’ wa l-habar fī 'ayām al-‘arab wa l-‘ajam wa l-barbar wa man 'asarahum min dawī as-sultāt al-akbar, Beirut, Al-A'lamī, 1971, p. 895.
12. Al-Tha'ālabī, Latā'if al-ma'ā rif, ed.P.de Jong, Leiden 1867, p. 469.
13. Al-Tabarī, Ta' rīkh al-rusul wa-l-mulūk, vols. 5, al-Qāhira, 1960-1969.
14. Yāqūt al-Hamawī, Abū 'Abdallah, Irshād al-arīb ilā Ma'rifāt al-Adib, ed. D.S. Margoliouth, al-Qāhira, 1938, p. 514.

15. Bosworth C.E., The Book of curious and entertaining information, Edinburgh 1968, p. 269.
16. Goldziher I. Muslim studies, ed. by Stern S.M., transl. from German by Barber C.R. & Stern S.M., vols. 2, London, 1967.
17. Hitti Ph.K., A History of the Arabs. London, 1946. p. 767.
18. Hourani, A.H., A History of the Arab People, London, 1991, p. 576.
19. Kister M.J. & Plessner M., Notes on Caskel's Gamharat an-Nasab, Oriens, vol.25, 1976, p. 48-68.
20. Montgomery W.W., Islamic Political Thought: The Basic Concepts, Cambridge, 1962, p. 186.
21. Mottahedeh R., Loyalty and leadership in an early Islamic society, Princeton 1980, p. 209.
22. Pipes D., Slave Soldiers and Islam The Genesis of a Military System, Yale University Press, 1981, p. 245.
23. Rozenhal Fr., A History of Muslim Historiography, E.J.Brill, Leiden, 1968, p. 656.
24. Wensinck A.J., Encyclopedia of Islam 2nd ed, Brill. "Mawla", vol. 6, p. 874.